

UNA APROXIMACIÓ AL FET NACIONAL CATALÀ DES DE L'ANTROPOLOGIA CULTURAL

Joan Prat i Carrós

INTRODUCCIÓ.

El present treball consta de quatre parts. A les dues primeres assajo una aproximació teòrica al tema de la qüestió nacional, mentre que les dues darreres tenen com a objectiu esbossar el plantejament del problema des de la perspectiva de l'Antropologia Cultural.

Dedico l'apartat inicial a dibuixar el context sòcio-cultural en què apareixen les primeres teoritzacions burgeses entorn del fet nacional. Per una banda, m'interesso pel pensament europeu a través dels seus màxims representants, com serien Renan, Mazzini i els teòrics alemanys i, per l'altra, veure quina fou la incidència d'aquests plantejaments al Principat. Així, i de manera sintètica, miro de donar una visió dels clàssics del "regionalisme", "el federalisme" i el "nacionalisme" a Catalunya; recolzant-me en l'obra de Torras i Bages, Valentí Almirall i Prat de la Riba, respectivament.

La segona part s'inicia amb uns pressupòsits semblants. En aquest cas, però, és la literatura marxista sobre la qüestió nacional la que m'interessa posar de relleu. Marx i Engels en serien, evidentment, els fundadors i tot un seguit de teòrics (els internacionalistes clàssics, els austro-marxistes, Lenin i Stalin principalment) els continuadors. L'exemple dels doctors Narcís Roca i Ferreras i Domènec Martí i Julià, precursors d'aquest pensament nacionalista d'esquerres a Catalunya, em forneix la base per a l'anàlisi de la producció teòrica marxista dels anys trenta que

qualla en l'obra de Comorera, Nin, Serra i Moret entre altres.

Tant al final de la primera part com de la segona intento assenyalar la continuïtat dels dos grans corrents, el marxista i el no-marxista, en els plantejaments actuals sobre el fet nacional, ja sigui al Principat o bé als Països Catalans.

Les dues últimes parts tenen poca cosa a veure amb tot quant he dit fins aquí. Deixo de banda la perspectiva teòrica per iniciar un tipus d'enfocament que em sembla adequat per a l'antropòleg cultural. En el tercer apartat, bo i basant-me en les diferents contestes que puc donar quan algú em pregunta qui sóc i que variaran en funció del context en què em trobi, pretenc posar de relleu l'existència de diferents marcs d'integració que van, d'inferior a superior, de la família nuclear a la nació. Els nivells intermedis serien, bàsicament, la família estesa, la comunitat local, la comarca i la regió. L'orientació és clarament subjectivista i psicologista, car em centro, per destacar els diferents nivells de consciència, en els meus propis records, vivències, sentiments i emocions. Amb això, em proposo una doble finalitat. En primer lloc, mostrar com, a través de llargs processos socials, l'individu va adquirint consciència de pertànyer a determinades institucions i realitats socials i, en segon lloc, com la negació per part dels altres dels senyals d'identitat dels quals un hom té consciència pot ésser un fenomen relativament

freqüent i traumàtic. Per exemplificar aquest segon aspecte m'invento una xerrada hipotètica en la qual, amb tons exagerats i "naïfs", un individu em demana "proves científiques" per a comprovar la meua identitat. És molt probable que, a més d'un, li sembli un pegot inútil i absurd; això no obstant, no l'he tret perquè penso que, malgrat el to, evidentment exagerat, em què està escrit, pot clarificar, per analogia, el tipus d'arguments emprats per aquells qui ens han volgut negar la nostra identitat i nacionalitat social, bo i demanant-nos les "proves" al respecte.

En la quarta part, per últim, intento bastir un model relativament orgànic que permeti analitzar la progressió i l'encavalcament dels diferents marcs d'integració des dels més senzills fins els més complexos. L'anàlisi de dualitats com integració/separació; inclusió/exclusió; propi/estrany, etc., amb tot el que això implica de tensió, conflicte i lluita dintre i fora de cada marc, m'ajuda a perfilar la hipòtesi bàsica, segons la qual, la nació pot ésser estudiada semblantment a com han estat estudiats els altres marcs institucionals pels antropòlegs. Si la família nuclear i estesa, la comunitat local, la comarca, etc, han produït una abundosa bibliografia antropològica, ja comença a ésser hora, per als antropòlegs socials i culturals, de dirigir llurs interessos metodològics i teòrics a l'anàlisi del marc d'integració més ampli i comprehensiu, o sia el nacional. Aquest, no és, penso, qualitativament diferent dels altres i en això es fonamenta el tractament teòric que en aquest article em proposo de realitzar sobre el fet nacional.

1.

La paraula "nació" ve del verb llatí *nasci* -néixer- i originalment servia per a designar un grup de poblament nascut al mateix lloc, independentment de l'extensió d'aquest o del nombre dels seus habitants.¹

Al llarg dels segles, el terme va adquirir una sèrie de nous significats. És, per exem-

ple, diferent la seva utilització en el llenguatge jurídic i en el polític. Serà a finals del segle XVIII i principis del XIX quan els ideals nacionals -fruit de la revolució francesa i de les guerres napoleòniques- s'estendran arreu d'Alemanya, Itàlia, Espanya i Rússia, essent nombrosos els intel·lectuals que començaran a teoritzar sobre el fet nacional. Això no obstant, abans de veure algunes d'aquestes teoritzacions, cal, encara que sigui breument, dibuixar el context social en què es van originar.²

El segle XIX representa per a Europa una època de canvi, transformació i desintegració de l'ordre social de l'Antic Règim. L'esfondrament d'aquest i l'aparició de nous models de convivència humana provoquen situacions de conflicte i trauma social. La readaptació o, més ben dit, remodelació dels marcs econòmics -amb la naixent revolució industrial que transforma les bases econòmiques d'una Europa eminentment agrària- i la caiguda dels règims polítics absolutistes o feudals, sumeixen el continent europeu en una situació crítica quallada de contradiccions. Les postures davant dels fets adopten dues grans modalitats. Per una banda, els pensadors enamorats de l'Antic Règim que intenten aferrissadament recuperar el passat que s'ha esmunyit bo i idealitzant-lo. Aquest corrent reaccionari i conservador considera que la humanitat (principalment l'Europea) ha sofert una regressió i està degenerant a marxes forçades cap a formes de vida que s'allunyen del dret natural i del dret diví. El "primitivisme" en tots els camps, així com la valoració sistemàtica d'un ruralisme arcaïtzant amb uns valors molt ben caracteritzats, junt amb una visió pessimista i negativa del present, seran els eixos del pensament d'aquesta orientació. Les classes socials que esgrimixen arguments com els esmentats són principalment aquelles els membres de les quals havien jugat un paper fonamental en l'Antic Règim: grans propietaris i clergat. Amb la transformació econòmica quedaren

(1) Vegi's, en aquest sentit, l'article "Nación" a l'Enciclopèdia Internacional de Ciències Socials, signat per D.A. Rustow.

(2) Segueixo, en part important, l'article de Lévi-Strauss "Las tres fuentes de la reflexión etnológica" publicat a *La Antropología como Ciencia* de l'Editorial Anagrama.

“desclassats”, la qual cosa no significa que es resignessin a perdre el paper rector que els havia estat arrabassat: tot el contrari, intentaren, per tots els mitjans al seu abast, recuperar-lo, encara que sense gaire èxit.

Per un altre costat, la transformació social i econòmica havia estat afavorida i/o possibilitada per una burgesia industrial que s'autoconsiderava progressista i reformadora. El progrés, el canvi i el quallament d'un tipus de societat fonamentada en els principis de la revolució francesa, eren alguns dels seus objectius o fites principals. Per a ells no era el passat el que calia mirar amb delectació, car el mateix present ja se'ls presentava curull de possibilitats, projectes i futur. El desenvolupament industrial era el seu millor aliat, així com la formació dels estats nacionals a Europa. Diferentment al tipus de pensament conservador i escolàstic dels partidaris de l'Antic Règim, la nova burgesia farà seus els principis de l'evolucionisme darwinianà, del qual traurà els fonaments teòrics per bastir una concepció evolucionista aplicable tant a la naturalesa com a la societat.

Serà precisament en aquest context de canvi, transformació i polèmica quan s'originen les primeres teoritzacions sobre el fet nacional. Distingirem, metodològicament, dos tipus d'orientacions: la francesa (Renan en seria el màxim exponent) i la germànica (de diferents pensadors, com veurem).

Per a Renan³, la nació és un fenomen modern, resultat d'una sèrie de fets històrics que han convergit en un mateix sentit. Després de repassar els diferents criteris que han estat donats per definir la nació (raça, llengua, religió, comunitat d'interessos, geografia), i considerar que cap d'aquests no és suficient per ell mateix per a clarificar el fet nacional, dóna la seva pròpia definició, segons la qual “una nació és una ànima, un principi espiritual”. L'essència de la nació posa les arrels en el passat, però també es fonamenta en el present. El llegat de records que a un determinat grup humà li han estat

atorgats per la tradició (el culte als morts, les glòries passades i els sofriments comuns) són aspectes cohesius sobre els quals s'assen ten les idees nacionals. Ara bé, hi ha d'haver un programa comú, un desig de voler fer les coses junts i, en definitiva, un projecte de vida futura, perquè es doni aquesta “gran solidaritat” que és la nació. És en aquest sentit que Renan parla de la nació com un plebiscit quotidià, plebiscit que tindrà vigor i validesa mentre així ho considerin convenient els membres que integren la nació. La nació no és, per tant, un fenomen etern, sinó una formació històrica vàlida per al present, en la qual l'home no és esclau ni de la raça ni de la llengua, ni de la religió, ni de la geografia (el curs dels rius, diu Renan més exactament). Segons l'autor, hi haurà nacions mentre la vida social es fonamenti en l'agregació d'hommes “sans d'esperit i càlids de cor” que tinguin consciència moral d'ésser comunitat.

L'aproximació de Renan al fet de les nacionalitats europees no és, ni de molt, única. Pocs anys abans, John Stuart Mill⁴ havia definit la nacionalitat com “un grup humà vinculat per la solidaritat comuna; els membres del qual col·loquen la lleialtat al grup com a totalitat per sobre de qualsevol altra lleialtat contraposada”. Aquests aspectes de *communio* del component nacional són emfasitzats també per Mazzini quan deia: “La vida de la nació no li pertany i és una força i una funció en el pla universal de la Providència”, o bé “tot poble té una missió especial, la qual cooperarà a l'acompliment de la missió general de la Humanitat. Aquesta missió constitueix la seva *nacionalitat*. La nacionalitat és sagrada”.⁵

La segona opció -la germànica- porta a llurs extrems els trets messiànics i mítics de la nacionalitat ja apuntats en Mazzini. El romanticisme, l'historicisme i l'escola històrica del dret serien les pilastres sobre les quals es fonamenta el model teòric i filosòfic d'aquest tipus de nacionalisme voluntarista, regenerador i místic. En primer lloc, cal assenyalar la

(3) Vegi's la seva famosa conferència intitulada “Qu'est-ce qu'une nation?”. Paris, 1882.

(4) La definició de Stuart Mill, l'he trobada a l'article de D.A. Rustow ja esmentat.

(5) No conec de primera mà l'obra de Mazzini. He emprat com a font el capítol VI del llibre de J. Solé-Tura *Catalanismo y revolución burguesa*.

defensa apassionada de tot allò que és germànic i el rebuig del que és estranger. En segon lloc, els pensadors malden per consolidar la unificació territorial que convertirà l'Estat germànic o pan-germànic en el fons d'expansió de l'obra civilitzadora a la resta de la humanitat. Perquè això sigui possible, l'estat comercial ha d'ésser tancat i practicar activament el proteccionisme econòmic. Sobre aquestes bases voluntaristes i etnocèntriques, s'alçarà la valoració del geni germànic, creador d'una llengua, uns costums i una tradició específica i genuïna que no té cap semblança amb altres creacions culturals. La cultura alemanya -les fonts de la qual es perdien en les èpoques reculades de l'Edat Mitjana on l'"esperit del poble" s'havia manifestat amb tota la seva profunditat i puresa- havia retrobat, finalment, la seva deu originària. D'aquest passat, en venia, per tant, la força unificadora de l'esperit nacional, esperit que pensadors com Fichte, Hegel, Herder i Schei-lermacher pensaven que s'havia revifat en la consciència de llurs contemporanis i els cridava a la sagrada missió de regenerar i salvar la humanitat.⁶

Determinar quina fou la incidència del pensament francès, germànic, italià, en els teòrics del pensament nacionalista català és, penso, una tasca que només està a mig fer. Mentre que, d'alguns autors -com per exemple E. Prat de la Riba, Almirall, Pi i Margall-, se n'han fet estudis monogràfics,⁷ manca encara fer-ne d'altres sobre els mateixos o altres autors. Un altre punt de referència per a saber quines foren les influències teòriques a què estigueren sotmesos, són les cites que en llurs obres fan els mateixos autors esmentats. No puc entrar ara i per diferents raons (la més evident és que no hi estic preparat) en l'estudi sistemàtic de aquest problema. Per tant, em conformaré amb una presentació general dels dos grans corrents teòrics sobre el nacionalisme català.

Des d'una perspectiva teòrica, la qüestió nacional a Catalunya comença a plantejar-se a mitjans del segle XIX. Semblantment a la resta d'Europa sorgeix en un context de canvi i transformació social i econòmica. En els escrits de diferents autors apareixen, cada vegada més insistentment, termes com són ara: "particularisme", "regionalisme", "provincialisme", "federalisme", "autonomisme" i "nacionalisme".

Tots aquests conceptes, malgrat llurs connotacions semàntiques i polítiques diferents, fan referència a un tipus de pensament amb una base comuna, en la qual es posa en dubte l'unitarisme i centralització perseguits per l'Estat borbònic.

Contra aquest uniformisme, tots els pensadors s'esforcen a demostrar l'existència a Catalunya d'uns trets distintius i d'una personalitat pròpia, que fan dels catalans un poble "peculiar", diferent dels altres pobles de la Península Ibèrica.

Hom ha assenyalat les distintes concepcions ideològiques que subjauen en les obres d'aquests peoners del "nacionalisme". Amb paraules d'A. Jutglar, es pot dir que "una mínima exigència científica imposa, des d'un primer moment, (...) la necessitat de distingir entre dues elementals, fonamentals i antagòniques concepcions: la de tradició compulsiva, immobiliària, antiprogressiva -la clàssica conservadora- retrògrada, centrada en el passat, de la qual, per posar un cas, seria bona mostra Taine i que, per exemple, "il·lumina" el "vigatanisme", el "torresbagisme" i el catalanisme conservador en general; i, per altra part, i ben diferent, la tradició com la definiria Renan (...), entesa com a "plebiscit permanent", quotidià, i de la qual, en els pobles ibèrics, serien exponents meritíssims autors com Pi i Margall, Oliveira Martin i Almirall.⁸ L'aparició, desenvolupament i significació social i política d'ambdues concepcions han estat aprofundides per una sèrie d'estudio-

(6) Vegi's sobretot els *Discursos a la nació alemana* de Fichte i també el capítol VI del llibre de Solé-Tura ja esmentat.

(7) El llibre de Solé-Tura sobre Prat de la Riba i el de Trias Bejato sobre Almirall intitulat *Almirall y los orígenes del catalanismo*, i sobre Pi i Margall vegi's el treball d'A. Jutglar "*Pi i Margall y el federalismo español*" (1975-1976).

(8) Vegi's la introducció d'A. Jutglar al llibre d'Almirall "*Lo Catalanisme*". 1978.

sos competents ⁹ als quals remetem. No obstant això, ens interessa assenyalar, encara que sigui breument, alguns dels aspectes claus dels dos corrents esmentats.

A. *El regionalisme.* Sota aquest gran apartat s'inclouen, normalment, tots aquells pensadors tradicionalistes, enamorats de l'Antic Règim i de l'organització social pre-revolucionària. Romaní i Puigdengolas, Pella i Forgas, Mañé i Flaquer ¹⁰ i sobretot Torres i Bages, en serien els portanveus més significats. Em centraré en aquest últim i en la seva obra "La tradició Catalana".¹¹ El llibre és dividit en dues parts. La primera s'intitula "Valor ètic del regionalisme català", mentre que la segona porta el títol de "Valor racional del regionalisme català". El llibre, agafat en la seva totalitat, constitueix un furibund atac contra els principis difosos per l'enciclopedisme i la Revolució Francesa, mare de l'"uniformisme" segons l'autor i una defensa apassionada de la societat feudal arcaïzant, considerada d'origen diví i, per tant, immutable i eterna. La visió metafísica i religiosa de Torres i Bages el fa començar parlant de l'esperit nacional -espiritual i cristià- de Catalunya, que va ser feta per Déu i no pels homes.¹² L'ànima de la regió catalana, l'essència indestructible del voler de Déu, l'observa el bisbe de Vic en diferents manifestacions socials com són: la família pairal, el municipi, el dret consuetudinari, la llengua i el pensament català (estudiat aquest últim a la segona part), l'amor a la pàtria regional, l'art, la poesia, els costums públics, el folklore tradicional, i sobretot la religió cristiana.

El discurs del bisbe és, en realitat, molt senzill, i es recolza en arguments com el següent: Déu és sapientíssim i ha fet les coses perfectes. Pel voler de Déu la regió catalana és diferent de les altres regions hispàniques i, per tant, l'uniformisme, sigui estatal, liberal, socialista o revolucionari, capgira l'ordre diví i natural. Pel contrari, el regionalisme rep la

seva saba vivificadora de la tradició, que és immutable, eterna i expressa esplendorosament la voluntat suprema de la divina provi-dència; així qualsevol canvi que s'hi vulgui introduir és un paorós atemptat, no sols contra els homes i la societat, sinó contra Déu.

La segona part del llibre és semblant a la primera. Torres i Bages realitza un recorregut per la literatura clerical catalana (Vicent Ferrer, Ramon Llull, Ausias March, Lluís Vives, Jaume Balmes, etc ...) considerant-los a tots com a pensadors genuïnament regionalistes i gairebé com a inspirats directament per Déu. La conseqüència és clara: el pensament català religiós, el seu propi pensament i la voluntat de Déu són una mateixa cosa, eterna, perfecta i intocable. La resta és heretgia, capgirament de l'ordre establert i origen de tots els mals socials i morals.

La significació social del pensament immobiliista, jeràrquic i conservador del bisbe de Vic, així com les arrels d'aquest tipus de concepció, rural, anti-industrial i reaccionària per excel·lència, han estat posades de relleu per Solé Tura (op. cit.) i d'altres (vegi's nota 9), i a ells remetem tot passant a la segona concepció o enfocament principal.

B. *El federalisme.* L'opció federal a Catalunya fou representada, principalment, per Pi i Margall i Valentí Almirall, els escrits dels quals anaven dirigits a una burgesia urbana, interessada en el desenvolupament industrial, i que s'auto-considerava la classe privilegiada per a regir els destins econòmics i polítics del país. L'atac contra el poder central, burocratitzat i incapaç d'afrontar el dinamisme de les noves condicions socials, es planteja des de la perifèria amb una clara exigència autonòmica. La necessitat d'aquesta autonomia per a les regions -fomentada teòricament en les "peculiaritats" i el "particularisme" de cada poble que integra l'Estat multinacional espanyol- serà la tasca que s'imposaran F. Pi i Margall en el seu llibre *Las Nacionalidades* per una banda, i Valentí

(9) Vegi's principalment, J. Solé Tura (1974) i Antoni Juglar (1975-1976 en premsa) i V. Cacho (en premsa).

(10) No conec, si no és per referències, les obres d'aquests tres autors.

(11) He emprat l'edició de l'obra de Torres i Bages de l'Editorial Balmes.

(12) Op. cit. pp. 34.

Almirall amb l'obra *Lo Catalanisme*¹³ per l'altra. Em centraré, per guanyar temps, només en la segona, car les tesis bàsiques de les dues resulten fonamentalment lligades.¹⁴

El llibre d'Almirall està dividit en tres parts. A la primera, intitulada "Motius del nostre catalanisme regionalista", comença l'autor fent una descripció amb tons negres i pessimistes de l'estat "degenerat" (per emprar els seus mots) de la nació espanyola, el funcionament de la qual no té altres bases que la immoralitat, la ignorància i l'enveja. Si s'ha arribat a aquesta malmesa situació econòmica, social i política, és -segons Almirall- gràcies a l'uniformisme imposat per un Estat centralista, controlat per oligarquies corruptes i incompetents. La regeneració només serà possible quan es respectin els "particularismes" dels diferents pobles. No només cal el respecte mutu sinó la potenciació, quan sigui profitosa per al bé comú, d'aquests trets distintius. Almirall imagina un viatger que fes un llarg recorregut per la Península Ibèrica. Observaria l'existència de parles, condicions físiques i morals i comunitats, d'orígens diferents. Observaria, també, les diferències entre les regions, la industrialització d'algunes i el ruralisme més arcaic de les altres, així com l'existència de sistemes jurídics distints. Enfront d'aquest mosaic, el viatger pensaria que, a la Península, no hi viu un sol poble sinó diversos: semblantment estaria segur de l'existència de nacions diferents. Aquestes primeres impressions, diríem empíriques, li serveixen, a Valentí Almirall, per a iniciar una sèrie de comparances sistemàtiques entre el caràcter castellà i el català, i arribar a la conclusió que són diametralment diferents. Aquest temperament (o caràcter) antitètic -fonament de l'ésser social dels pobles castellà i català- implica un seguit d'oposicions a tots els nivells que fan aconsellable el federalisme dels pobles ibèrics, conservant cadascú les seves característiques dis-

tintives. Això no obstant, no fou aquesta realitat l'assolida històricament a la Península, ans tot el contrari: Un sol poble, el castellà, va oprimir i imposar a sang i foc les seves directrius, bo i tractant la resta de pobles com a esclaus. El resultat fou desastrós, car, segons l'autor, d'aquest uniformisme opressiu se'n derivar la "degeneració" econòmica, social i moral de tots els pobles plegats. El "renaixement" (o "renaixença") és, precisament, el moviment cultural que, d'acord amb Almirall, permetrà a Catalunya de recuperar la seva personalitat pròpia, esborrada, d'anys o segles ençà, per l'estat centralitzador. En acabar el primer llibre, l'autor fa extensiva als altres pobles ibèrics la necessitat de reivindicar allò que els és genuí, així com de fer saber als quatre vents els "agravis" als quals han estat secularment sotmesos pel poble dominant.

La segona i tercera part del llibre, titulades "Fonaments científics del particularisme" i "Solucions practicas", respectivament, són un reforç de les seves tesis federalistes, provant-ne els fonaments científics. Assenyala també els bons resultats que, arreu dels països avançats, s'han obtingut quan aquests principis han estat aplicats amb rigor i serietat.

Fins aquí, la breu presentació dels dos corrents majoritaris: el conservador i el liberal. Penso, però, que, per a completar el panorama, cal parlar de la concepció de Prat de la Riba, que alguns autors¹⁵ han considerat com la síntesi de les dues concepcions antagoniques fins ara esmentades.

C. *El nacionalisme de Prat de la Riba.* A l'obra de Prat de la Riba *La nacionalitat catalana*,¹⁶ s'hi troba una bona part del seu pensament polític. En els primers capítols del llibre s'analitzen les causes de la decadència de Catalunya, així com el revifament de la consciència nacional a partir de pocs anys ençà (l'obra data de 1906), basat en la valo-

(13) Hi ha edicions modernes de les dues. L'obra de Pi i Margall ha estat editada en dos volums per "Cuadernos para el Diálogo" i la d'Almirall per "Altafulla".

(14) Vegi's A. Jutglar en la introducció de "*Lo Catalanisme*".

(15) Vegi's, sobretot, "*Catalanismo y revolución burguesa*" de J. Solé-Tura.

(16) L'ha reeditat recentment l'editorial Aymà.

ració de la llengua, l'estudi de la història pròpia i l'adhesió al dret civil consuetudinari. L'opressió nacional a què ha estat sotmesa Catalunya, junt amb el moviment reivindicatiu de la "renaixença", han perfilat, segons Prat de la Riba, l'ésser psicològic català i, en sèms, la seva personalitat social. Retrobada l'"ànima" de la nostra terra, els dubtes sobre si Catalunya és o no una nació desapareixen. En paraules de l'autor: "...vèyem que Catalunya tenia llengua, dret, art propis; que tenia un esperit nacional, un caràcter nacional, un pensament nacional; Catalunya era, doncs, una nació." (Op. cit. pp. 51). Diferentment del caire primari, vivencial i àdhuc visceral del sentiment nacional, l'Estat és una entitat artificial i mudable, que té poc a veure amb aquesta realitat primera i natural, o sia, nacional.

En els capítols V i VI, intitulats respectivament "El fet de la nacionalitat" i "La idea de nacionalitat", fa una revisió dels diferents criteris per a definir la nació. Hi esmenta els criteris jurídics, geogràfics, històrics i sociològics, que diferents escoles i autors han emprat aïlladament per a l'estudi del tema. L'autor considera la necessitat de fer un tractament global, car els diferents criteris no s'exclouen, ans al contrari, es complementen. La imbricació d'aquests criteris, junt amb una concepció atnològica de la història, les aportacions del corrent antropològic, la lingüística, l'estètica, la psicologia social, etc... proven l'existència d'organismes socials comunitaris als quals escau una sola denominació: "nació". A l'acabament del capítol VII, que porta per títol "El fet de la nacionalitat catalana", Prat de la Riba, després de comprovar com a Catalunya ha cristallitzat el model teòric descrit en els capítols anteriors, conclou dient: "Després d'això no haig de afegir cap més paraula: si existeix un esperit col·lectiu, una ànima social catalana que ha sapigut crear una llengua, un dret, un art catalans, he dit lo que volia dir, he demostrat lo que volia demostrar: això és, que existeix una *nacionalitat catalana*". (Op. cit. pp. 104).

Els últims capítols se centren en la formulació política del fet nacional català dins l'Estat espanyol. En primer lloc, es considera la urgència de crear un Estat Català, federat als altres estats nacionals ibèrics, per aconseguir un clima de mutu enteniment i respecte entre els diferents pobles i nacions peninsulars. En segon lloc, emfasitza el paper destacat que un Estat català ben constituït i sòlid podria representar en el procés de revitalització econòmica, social i política de la resta dels pobles hispànics.

Malgrat les diferències existents en els plantejaments polítics i ideològics dels autors i corrents de pensament fins ara esmentats, en tots ells per a dibuixar què és una nacionalitat, hi representen un paper fonamental els aspectes podríem dir-ne psicològics o essencialistes. En primer lloc, hom haurà observat la contínua aparició de conceptes tals com: ànima social catalana, esperit col·lectiu, comunitat espiritual, caràcter i consciència nacional, etc; tots conceptes referits a quelcom comú, col·lectiu, inaprehensible i espiritual que forma l'entrellat bàsic i fonamental en què es recolza la nacionalitat. Manifestacions derivades d'aquest principi espiritual serien la llengua, el dret, l'art, la literatura, el folklore i altres expressions col·lectives i peculiars d'un poble. Totes aquestes manifestacions procedeixen de la mateixa "fons et origo". En segon lloc, el discurs lògic es caracteritza, gairebé sempre, per l'interès d'assenyalar les diferències i oposicions entre el caràcter, esperit, o ànima catalana, amb els caràcters, esperits o ànimes de la resta de pobles hispànics. En tercer lloc i per acabar, s'observa l'existència d'un etnocentrisme acrític (exceptuant Almirall) en la presentació dels "peculiarismes" i aspectes considerats com a genuïnament catalans.

Aquest tipus d'orientació que alguns autors ¹⁷ han qualificat d'"essencialista" -prefereixo dir "psicologista"- penso que pot observar-se en els escrits de pensadors que procedeixen dels camps més diversos de les ciències, com podrien ser: Maspons i Anglès (1963); Josep Ferrater Mora (1972); J.

(17) Vegi's la literatura marxista sobre el tema.

Vicens Vives (1975); August Matons (1971); Maurici Serrahima (1974); l'occità Robert Laffont (1969); Josep Trueta (1978); Claudi Esteve Fabregat (1976; 1977; 1978); Josep Ma Figueras (1977); Encarna Roca (1978); Josep Benet (1978); Jaume Rossinyol, i molts d'altres que ara no em vénen a la memòria.

Malgrat les diferències de llurs plantejaments en tots ells i en paraules de Miquel Barceló (1977) "qualsevulla que sia el procés d'estructuració social i les mutacions que des de dintre es generin, no poden modificar el component ètnic que es immutable i, per tant, l'element dominant en últim terme de l'estructura social. D'aquesta manera, l'ètnicitat, una vegada fundada, queda fora de la història (...)".¹⁸

II.

Per als pensadors marxistes, la nació és una formació social, la cristallització històrica de la qual està directament relacionada amb la implantació del mode de producció capitalista i l'ascensió de la classe burgesa al poder, després de l'esfondrament de l'Antic Règim.

Diferentment al tipus de pensament que hem vist fins ara, la teorització marxista sobre la qüestió nacional intenta recolzar-se en bases materials -infraestructurals- de les quals la ideologia nacional o "nacionalitària" en serà l'efecte supraestructural. El tractament de la qüestió nacional, per altra banda, serà, en molts casos, estrictament històric, per tal d'emmarcar el fet nacional en un determinat moment del desenvolupament de les forces productives.

Vegem ara, encara que sigui per sobre, la gènesi i evolució d'aquest nou tipus d'enfocament teòric i epistemològic.

La tantes vegades esmentada frase de Marx, segons la qual "els obrers no tenen pàtria" sembla indicar el rebuig d'aquest envers el concepte de nació, la realitat de la qual, amaga, segons Marx, un ideal burgès que podria posar en perill la solidaritat internacional del proletariat. És sabut que, ni Marx ni Engels, en la seva extensa obra, mai no van tractar de manera sistemàtica el problema de la nació; malgrat això, hi ha referències contínues a les problemàtiques nacionals plantejades als països eslaus i balcànics, i també a Polònia i Irlanda. Els diferents escrits¹⁹ són l'anàlisi de situacions concretes i així hom ha dit²⁰ que "llur tractament de la qüestió nacional sol tenir un caire fonamentalment tàctic, relativitzant-ne sempre el valor històric, i centrant-se en l'anàlisi de la correlació de forces en tal o qual conflicte nacional per determinar el seu eventual paper en favor o en contra del procés revolucionari". El pensament de Marx i Engels forneix una certa ambigüïtat que serà el punt de partida d'un conjunt de postures teòrico-polítiques diferents:

a) La postura dels internacionalistes clàssics com Rosa Luxemburg, Bujarin, Piatakov, Radek, Trotski, etc. Tots ells, i en més o menys grau, foren, seguint Marx, radicals defensors de l'internacionalisme proletari i contraris a tot tipus de plantejament nacional, que consideraven burgès, metafísic i, per tant, contrari als interessos reals de la classe obrera. Malgrat que K. Kautsky és col·locat freqüentment en aquesta classificació, en la seva obra *La nacionalitat moderna* (1887) i en altres escrits²¹ es proclama partidari de l'autodeterminació dels pobles, de l'Estat nacional, compensat, però, per una mena de federalisme entre nacions socialdemòcrates per tal d'evitar els inconvenients, sobretot econòmics, de les nacions petites.

(18) Caldria, evidentment, matisar aquesta afirmació. Per altra banda, és obvi que col·loco en un mateix calaix de sastre autors ben diferents, les aportacions dels quals al tema nacional són desiguals. Penso tractar el tema en un altre article i per tant no m'hi aturaré aquí.

(19) Vegi's l'antologia "*El marxismo y la cuestión nacional*", publicada per l'Editorial Avance.

(20) Ibid. pp. 9.

(21) Ibid. pp. 50 i següents.

b) Els escrits ²² d'Otto Bauer i Karl Renner, els dos representants més caracteritzats dels "austromarxistes", poden considerar-se com una segona postura respecte al tema nacional. Parlen de l'estat nacional com de la formació social ideal i, com un mal menor, l'estat multinacional, on cada nació pugui gaudir dels seus drets nacionals, jurídics i culturals amb total autonomia, però sense arribar a defensar el dret a l'autodeterminació de les nacions.

c) Lenin, en tercer lloc, analitza el problema de la qüestió nacional, plantejat, primer, a la Rússia tsarista i també després de la revolució. Tant abans com després, Lenin, que critica les posicions de Rosa Luxemburg, Kautsky i els austromarxistes, defensa, basant-se en textos de Marx i Engels, el dret a l'autodeterminació dels pobles. Això no obstant, la impressió que hom té després d'haver-lo llegit és que era un convençut internacionalista, disfressat, per motius tàctics i polítics, d'autodeterminista.

d) Per últim, cal esmentar l'aproximació marxista probablement més coneguda arreu, el treball de J. Stalin intitulat *El marxisme i la qüestió nacional*, ²³ en el qual conjuga, malgrat les crítiques que dirigeix a tort i a dret, aspectes importants dels autors esmentats anteriorment. En una altra direcció, és òbvia la dissociació de Stalin entre teoria i praxis. Així, mentre en la teoria es manifesta com un partidari de l'autodeterminació dels pobles, en la pràctica política actuà ben diferentment, reprimint i oprimint les nacionalitats de la URSS a sang i foc.

El tractament dels diferents autors marxistes sobre la qüestió nacional, malgrat els èmfasis específics de cadascun d'ells, se centra en l'anàlisi de tòpics comuns, com serien, per exemple: l'origen de les nacions; la nació com a formació social concreta precedida

per altres; el paper dels estats nacionals en la fase del capitalisme monopolista; el conflicte i lluita de classes als estats burgesos europeus; els diferents tipus de nacions (estats nacionals; estats multinacionals, sobretot); els aspectes polítics de la nacionalitat (el dret a l'autogovern, a l'autonomia, al federalisme) etc. En general, també, la teoria progressa i pren caires de major complexitat a partir de l'estudi de casos concrets, els quals forneixen les bases concretes per a l'anàlisi teòrica aprofundida.

Ara, semblantment als escriptors burgesos interessats a escatir els elements "objectius" de la nació, també alguns pensadors marxistes seguiren un procediment similar, bo i cercant criteris "objectius" i universalment vàlids. Així, per a Kautsky, ²⁴ en seria element integrador essencial el sentiment nacional, lligat o, millor dit, expressat mitjançant la comunitat de llengua. En parlar dels orígens de la formació social "nació", Kautsky considera que aquest sentiment nacional funciona com a catalitzador del grup enfront dels enemics exteriors. Els aspectes territorials i econòmics, si bé representen un cert paper en les argumentacions d'aquest escriptor, són deixats en un segon terme. Bauer, ²⁵ pel seu costat, considera que la nació es basa en allò que ell anomena "comunitat de caràcter" i aquesta "comunitat de caràcter" es constitueix a partir d'una "comunitat de destí" i ambdues són la conseqüència d'una "comunitat d'origen". L'articulació del passat (la comunitat d'origen), del present (la comunitat de caràcter) i de l'esdevenidor (la comunitat de destí), fan que la "nació" sigui, alhora, una comunitat natural i cultural. Renner ²⁶ distingeix entre "poble", "ètnia" i "nacionalitat". El primer serveix per a referir-se a un concepte de dret públic que indica la pertinença a un estat amb igualtat jurídica; "ètnia" indica el parentiu etnològic

(22) Ibid. pp. 96 i següents.

(23) Hi ha diferents edicions en castellà. He emprat la versió que es troba al volum III de les "Obras escogidas" de Stalin, intitulat "La cuestión nacional".

(24) Vegi's principalment "Nacionalidad e internacionalismo" de K. Kautsky a "El marxismo y la cuestión nacional".

(25) Vegi's "El concepto de Nación" a "El marxismo y la cuestión nacional".

(26) Vegi's "Estado y nación" de K. Renner a "El marxismo y la cuestión nacional".

amb identitat d'idioma, mentre que la "nacionalitat" és, per a Renner, una comunitat espiritual i cultural amb una literatura nacional digna d'aquest nom que és "expressió" d'aquesta comunitat de cultura. Les possibilitats per a establir la nacionalitat es fonamenten així en tres criteris: a) els signes etnològics, b) la llengua materna i c) la llengua parlada, essent aquesta última la més significativa i essencial. Quan l'autor tracta estableix les diferències entre l'Estat i la Nació,²⁷ es delimita clarament el que entén per aquesta última. Una nació és una comunitat de cultura, de pensament, i de sentiment, o sia, una *communio*, l'expressió de la qual és la llengua comuna. Així, a diferència de l'Estat, fonamental en signes externs (el territori, el govern coactiu, etc.) la nació és una realitat "purament interior" i viscuda afectivament. El principi territorial és, així, considerat secundari, mentre que el principi de personalitat ocupa un lloc essencial.

La definició i posterior tractament teòric que J. Stalin fa de la nació no és gaire diferent -malgrat l'originalitat que ell s'atribuïa- de la resta d'autors vistos fins ara. La nació és per a ell una adjunció de constants com són: la comunitat d'idioma, la comunitat de territoris, la comunitat de vida econòmica i la comunitat de psicologia. Així, defineix la nació com una "comunitat estable, històricament formada, d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, posada de relleu, aquesta, en la comunitat de cultura".

Fèlix Cucurull (1975 i 1978) ha assenyalat l'existència al Principat d'un corrent de pensament socialista produït entorn de la qüestió nacional durant els darrers trenta anys del segle passat. Els doctors Josep Narcís Roca i Ferreras, i Domènec Martí i Julià, en serien els principals artífexs. Ambdós eren partidaris de l'alliberament integral de l'home, alliberament que, per una banda, passa pel socialisme i per l'altra, pel dret de tot poble a ésser lliure i a viure amb independència la seva vida col·lectiva i nacional. Així en l'ideari nacionalista d'ambdós es sintetitzen,

d'una manera lògica, l'alliberament de classe i l'alliberament nacional i, segons Cucurull (Op. cit. pp. 59), és ben probable que constitueixin "la primera teorització coherent de la qüestió nacional en relació amb l'internacionalisme proletari". En aquest sentit, llurs articles poden ésser considerats, amb tota legitimitat, com a precursors dels escrits doctrinals de Lenin sobre la qüestió nacional.

Cal dir que, tant Roca i Ferreras com Martí i Julià, consideren que, a l'opció nacionalista i de classe, han de dur-la a terme les classes treballadores i no la burgesia, classe, aquesta última, essencialment "castellanista" i que només hissa la bandera del catalanisme quan convé als seus interessos econòmics i polítics.

Segons sembla, aquest tipus de pensament socialista sobre el fet nacional català s'entronca a començaments de segle i no reapareix fins els anys trenta, amb els escrits d'una sèrie de pensadors i polítics (vegi's Roger Arnau 1974) i entre els quals destaquen Joan Comorera (1977), Andreu Nin (1977) i Manuel Serra i Moret.²⁸

Comorera, en els seus escrits, mítings i conferències (Op. cit.), intenta de bastir una síntesi entre el socialisme i el nacionalisme català d'esquerres bo i lligant les qüestions teòriques amb la praxis revolucionària del moviment obrer a Catalunya. El discurs lògic de l'autor se centra plenament en les coordenades teòrico-polítiques establertes per Lenin i Stalin sobre el tema. La tesi bàsica és ben coneguda: l'alliberament social i de classe i l'alliberament nacional són dos aspectes interdependents i complementaris i han d'ésser assolits conjuntament. Comorera fa seu, també, el plantejament leninista que diu que, en el si de les nacions burgeses, hi ha dues nacions antagòniques i inconciliables: la burgesa i la proletària. Quin ha estat, i és, el paper d'uns i altres en la lluita per l'alliberament nacional? També aquí l'autor segueix el model d'explicació clàssic i l'aplica a Catalunya car considera que, mentre que els moviments nacionalistes burgesos van ju-

(27) Ibid. pp. 140 i següents.

(28) Conec l'obra de Serra i Moret només per referències.

gar una carta important en la formació dels estats nacionals del segle XIX, llurs energies es van esgotar quan, amb l'adveniment del capitalisme monopolista, la burgesia catalana deixà d'ésser nacionalista per aliar-se amb els altres grups oligàrquics hispànics a fi i efecte d'assegurar els seus interessos. En una segona fase, prendran el relleu, segons Comorera, els petits burgesos, que també fracassaran, per arribar a una tercera fase en què les reivindicacions nacionals hauran d'ésser assumides per la classe treballadora, protagonista de la història.

Com ha assenyalat Leandre Colomer en el pròleg al llibre que recull el pensament de Comorera sobre la qüestió nacional, el pensament d'aquest, malgrat la influència dogmàtica de l'estalinisme, en rep també d'altres -principalment de Kautsky i els austromarxistes- i va anar evolucionant, no sense contradiccions, fins a l'hora de la seva mort.

Diferentment de l'obra escrita de Comorera, que incideix plenament en la problemàtica catalana, la producció d'Andreu Nin té un caire molt més teòric i només en uns pocs articles ²⁹ es refereix a Catalunya. Així el seu llibre més conegut, *Els moviments d'emancipació nacional*,³⁰ és un recorregut teòric per les concepcions dels clàssics del marxisme sobre la qüestió nacional i la presentació del quallament pràctic d'aquests principis en el model estructural de la URSS.

D'uns deu anys ençà, la reflexió marxista entorn del tema, ja sigui sobre Catalunya o bé els Països Catalans, ha anat en augment. En són una bona prova els treballs publicats al número 1 de "Quaderns d'Alliberament" intitulat *Qüestió nacional i lluita de classes*, el número 3 d'"Aines" sobre *Nació Estat i Territori*, que recull les ponències i comunicacions del Primer Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans; o bé, el llibre més recent, que porta per títol *Debat sobre els Països Catalans*. Altres treballs interessants serien el col·lectiu del P.S.A.N sobre "Fet Nacional català i lluita de classes (1931-1977)", així com el recull d'articles de Ra-

fael Ribó sobre el tema i que s'intitula *Sobre el Fet Nacional. Catalunya, Països Catalans, Estat Espanyol*, i un llarg etc.

No puc ara, ni ho pretenc, fer una valoració crítica dels diferents corrents de pensament que han tractat sobre el fet nacional; però voldria fer unes constatacions breus:

a) Llegint els clàssics: Roca i Ferreras, Almirall, Prat de la Riba, etc. -i comparant llurs aportacions amb la producció teòrica actual sobre el fet nacional-, se m'ha anat palesant una cosa curiosa. Em sembla que els primers tradueixen i expressen amb força més claredat i precisió que els segons el pensament de l'home del carrer entorn del tema. Si bé els estudis actuals guanyen en la presentació i, no cal dir-ho, en sofisticació, llurs arguments són, de vegades, molt allunyats del sentiment o consciència nacional col·lectiva que es copsa pels carrers dels pobles i les ciutats. Aquest sentiment, consciència o digueu-li com vulgueu, està, en el nostre poble, a flor de pell i són moltes, per tant, les manifestacions i expressions que conscientment o inconscient el tradueixen. Apareix en xerrades quotidianes, actes col·lectius, discussions de cafè, etc..., i, en definitiva, en una part important de la vida social, econòmica i cultural.

b) No voldria entrar ara a opinar sobre quina ha de ser la tasca prioritària del científic social entorn del tema que ens ocupa; si produir models teòrics, cada vegada més complicats i erudits, per discutir en cercles més o menys tancats d'intel·lectuals, o bé al contrari, intentar de traduir, amb el màxim de rigor i precisió, les opinions, arguments, discussions, sentiments, emocions i vivències que hom experimenta entorn del fenomen nacional. Si ens decantem cap a aquesta segona possibilitat, és molt probable que el discurs teòric se'n ressenti i li manqui, de vegades, el que podríem dir-ne "altura teòrica". En canvi, però, penso que, en un intent d'aquest tipus, es guanya en espontaneïtat i fidelitat i també s'afavoreix la possibilitat

(29) A l'hora de redactar aquest article encara no els conec.

(30) He emprat l'edició castellana publicada per Ed. Fontamara el 1977 amb un pròleg de Pelai Pagès.

d'un acostament a una realitat concreta i vivencial que, al meu entendre, ultrapassa àmpliament l'especulació teòrica de gabinet. Intentaré de provar-ho a la resta de l'escrit.

III.

Si algú em pregunta: I tu, qui ét's?, entre altres respostes, puc donar les següents: Sóc en Joan Prat; sóc un fill d'en Manel Prat i la Maria Caròs; sóc de Can Bossé; o bé: sóc celranenc (de Celrà, el meu poble), sóc empordanès o sóc gironí. En altres contextos diré que sóc de la Catalunya Vella, del Principat o bé dels Països Catalans; i també podria dir que sóc dels països llatins, sóc europeu o ciutadà del món. El carnet d'identitat posa que sóc espanyol.

Les diferents respostes que puc donar contestant a una mateixa pregunta varien, evidentment, en funció del context en què em trobi. Si és una àvia del meu poble que quan passo pel carrer no em reconeix, li diré, probablement, que sóc de Can Bossé, o bé el nom dels meus pares; si estic amb companys gironins, m'identificaré pel nom del meu poble; si vaig, en canvi, a Tarragona, diré que sóc gironí, mentre que, a Galícia, contestaria dient que sóc català, i per últim si viatgés pel Japó, m'autoidentificaria, probablement, com a Hispànic.

El que voldria remarcar és el fet que les contestacions, siguin del tipus que siguin, fan referència a un marc d'identificació més o menys concret, amb tot un seguit de connotacions socials i simbòliques. Aquests marcs d'integració o identitat (observi's en català la utilització del verb ésser) seran, dels més senzills als més complexos, els següents: la família nuclear, la família estesa o troncal, la comunitat local, la comarca, la "província", la regió, entesa en sentit ampli, el conjunt de regions ecològicament i històricament semblants, la nació, l'estat, i, a més, les realitats supraestatals, com són els països mediterranis o llatins, els estats d'un mateix continent, etc.

De bell antuvi, cal observar com els diferents marcs o si ho preferiu nivells d'integració presenten una estructura ascendent, en la qual, almenys en principi, la integració en un marc no impedeix la identificació en un altre

de diferent. Així, pel fet que jo m'autodefinixo per acumulació d'integracions, com de Can Bossé, de l'Empordà, català, llatí, o ciutadà del món no sembla implicar cap contradicció greu. Ara bé, la integració, al nivell que sigui, defineix també sempre el pol oposat a la identificació, és a dir, la separació. Per utilitzar l'exemple d'abans: quan dic que sóc de Can Bossé, estic establint diferències amb els qui són de Can Borni o de Can Rata, cases també del meu poble, i semblantment, en afirmar que sóc Empordanès, català o ciutadà del món, estic excloent-me dels qui són garrotxins, andalusos o ciutadans de l'altre món, respectivament. No hi ha, per tant, integració sense separació, ni inclusió sense exclusió. Sobre aquest punt, hi tornaré més endavant.

Quan parlo d'identificació, inclusió i integració no em refereixo a un estat arcàngelic o beatífic, desproveït de conflictes. Tot el contrari, penso que la identificació o autoidentificació amb un marc d'integració qualsevol, genera, o pot generar almenys, ansietats, conflictes i problemes de tot tipus. Fins i tot en aquelles situacions o marcs d'integració més senzills i que, aparentment almenys, haurien d'ésser dels més harmònics i equilibrats, el conflicte i la contradicció es troben en el seu si. La família, anomenada cèl·lula bàsica de la societat i considerada com el marc d'integració més bàsic i simple, és, tothom ho sap, una font originadora de conflictes i ansietats notable. El mateix podríem dir dels conflictes interns o externs existents entre famílies, entre comunitats locals veïnes, entre comarques, entre nacions o entre estats. L'entrellat social d'identificacions i exclusions funciona, en gran part almenys, mitjançant ritualitzacions i processos simbòlics, com més endavant intentarem posar de relleu.

Abans, però, cal fer algunes altres observacions bàsiques. En primer lloc, i fins ara, m'he centrat en una sola perspectiva, diríem psicològica o subjectiva: he dit que em dic Joan, que els meus pares es diuen Manel Prat i Maria Caròs, etc. Ara bé, hi ha dades o signes objectius que demostrin que sóc totes aquestes coses que tinc consciència d'ésser? Doncs, no ho sé. La contesta dependrà, en

gran part, del que entenguem per dades i signes objectius. Puc dir, per exemple, que, al registre civil i parroquial del meu poble, hi figura el meu nom i a més, algú m'ha dit que tinc el nas semblant al del meu pare i que faig gestos semblants als de la meua mare. En parlar, utilitzo mots que vaig aprendre de petit al meu poble i que només he sentit allí. Per la meua fonètica, se'm pot identificar com a empordanès o gironí i, per la parla, com a català, perquè, fins i tot quan parlo castellà, se'm nota d'una hora lluny que no ho sóc. Si explicito alguns dels meus "senyals" d'identitat, suposo que molta gent em creurà i no em demanarà més proves. A més a més, la gent que em conegui i sàpiga de la meua procedència m'atribuirà estereotips que s'apliquen també als altres individus amb els quals comparteixo els mateixos marcs d'identificació. Així, si la meua família té fama, al poble, d'ésser geniüda (de mal geni), probablement de mi es dirà el mateix. Si els pobles veïns consideren que els celranencs són bruts, jo, pel fet de ser-ho, seré també qualificat semblantment i, per últim, si els catalans tenim fama a la resta de l'estat espanyol d'ésser emprenedors o avariciosos, aquests estereotips seran considerants escaients també per a mi. Fins ara, no hi ha gaire problemes; el que jo penso de mi mateix i el que en pensen els altres és relativament semblant. Però no necessàriament aquest ha de ser el cas. Imaginem una conversa hipotètica en què un individu molt estricte m'interroga:

— *Quién es usted?* Contestaré que en Joan Prat, que sóc de Can Bossé etc., etc.

— *Esta es su opinión, pero yo no puedo compartirla hasta que me lo haya demostrado.*

— Doncs miri, al llibre de registres de l'ajuntament i de la parròquia m'hi trobarà. Vostè mateix ho pot comprovar.

— *Todo esto, señor mío -em contesta- no es una prueba segura. Muchas sevicias y falsedades se hallan en los archivos y registros. Necesito, y no quisiera repetirlo, pruebas irrefutables.*

— Doncs miri -li faré amb poc entusiasme- tinc el nas semblant al del meu pare i faig alguns gestos com la meua ...

Un bruel de "mala folla" em talla. Canvio de tàctica i li faig saber que no vaig néixer en cap clínica, sinó a la casa dels meus pares i que el metge, la llevadora, el meu pare i les meves àvies hi eren presents, o sigui que tinc testimonis.

— *El único testimonio válido es el de un notario que tomara acta del acontecimiento. ¿No lo hubo, verdad?* -em fa un sonriure malagradós-

— Em penso que no; bé, segur que no.

— *Pues, señor mío, estamos como antes.*

Ud. puede ser tanto Juan Prats (m'equivoca, a més, el nom) como un hospiciano o un hijo de mujer airada... Además, esto de que Ud. es de Can ... ¿Cómo ha dicho?, bueno da igual, del pueblo gerundense de Salrán y del Ampurdán está tan poco claro como poco clara es su persona.

Si el meu interlocutor em volgués escoltar (cosa que no vol fer), jo podria dir-li que tothom, al meu poble, sap que sóc de Can Bossé; que comparteixo les penes i alegries de la meua família nuclear i estesa, i assisteix als ritus i cerimònies casolanes com són naixements i bateigs, casaments i funerals; que cada any, per Pasqua, ens trobem tota la família a la casa pairal de la meua família i, després de menjar-nos un xai i beure vi i xampany, cantem tots junts *L'Emigrant*, *L'Empordà* i també una cançó sobre Celrà. Acabades les cantúries i amb l'acompanyament d'un piano, organitzem, a la sala gran, una "ballarusca" familiar i, després, alguns ens n'anem al bosc a "caçar espàrguls" (cercar espàrrecs silvestres), etc. Podria, també, anar desgranant els sentiments comuns d'aquest dia. A tots ens sap greu si algú, pel que sigui, no hi ha pogut assistir; aquest dia, més que mai, ens sentim solidaris i cooperadors, (així, membres de la família que mai no posen els peus a la cuina desenvolupen una activitat desacostumada); que, aquest dia, ens sentim descendents d'una soca comuna; que les tensions internes que hi pugui haver entre nosaltres queden en un segon terme i superades; que durant la "ballarusca" canviem contínuament de parella perquè tothom pugui ballar amb tothom i que, quan el dia s'acaba, ens sentim agermanats i tenim

l'íntima convicció que entre tots nosaltres hi ha quelcom que ens lliga.

En passar al tema de per què em sento fill de Celrà i no d'un altre poble, li diria que, malgrat que malparli de la deixadesa dels carrers, de la poca llum que hi ha de nit, i critiqui el batlle, els consellers i l'ajuntament en pes, malgrat tot, m'agrada d'anar-hi i si pogués viure-hi, hi viuria. Suposo que m'agrada d'anar-hi perquè hi vaig néixer, i m'hi van batejar amb un vestit brodat per les besàvies i que hem portat tots els nadons de la família. I també perquè hi vaig fer la primera comunió, disfressat, com els altres nens, de marineret.

Recordo, també, que amb els mateixos companys de la primera comunió assistíem a una escola atrotinada i vella, on el mestre, que era català com nosaltres, ens parlava en una llengua estranya, en la qual amb prou feines sabíem expressar-nos. De tant en tant, ens venia a donar classe el fill d'un sergent de la guàrdia civil, que, abans i després, ens feia cantar -braç enlaire- el *Cara al Sol*, i, amb mots encesos, ens parlava de la "unidad" i "grandeza de la patria", recordant-nos els nostres deures com a "patriotas españoles". Tot això ens relliscava força perquè, a més de no tenir continuïtat en el si de les nostres famílies, anava acompanyat de l'obligació d'empassar-se una llet en pols, granulosa i horrible donació dels "amics" americans. Probablement funcionessin en el procés les lleis de Pàulov...

Amb els companys del poble anàvem a cops de roc contra els nens d'altres pobles quan ens trobàvem a les demarcacions territorials, i les baralles continuaren de més grandets, quan, durant les festes majors del pobles de la rodalia, hi anàvem a ballar i els xicotets d'aquells pobles consideraven que els fèiem la competència. Ens passejàvem com galls pels carrers, en grups compactes, i dirígem furioses mirades als nois i tendres llambregades a les noies...

Podria dir-li, també, que sento que una part important de la meua història biogràfica està lligada a la comunitat local que em va veure néixer i, per acabar, perquè, quan em morí, m'agradaria que m'enterressin al cementiri del meu poble.

Amb el record de les meves vivències he oblidat la presència de l'interlocutor que de nou em diu:

— *Bueno, en realidad, me importa una china si Ud. es hospiciario o incluso adoptado; que haya nacido en Can no sé dónde y que su pueblo sea el de Salrán... Ahora bien, aporte pruebas científicas, fíjese bien, científicas, de lo que ustedes, los catalanes, llaman nacionalidad y que, -afegeix amb suficiència- sólo es una regionalidad.*

Faig un últim esforç abans de desesperar-me i contesto:

— Doncs miri, històricament, Catalunya...

— *Conteste en Español, coño, que yo no entiendo de dialectos.*

— No, escolti, si el català, això ho sap tothom, no és un dialecte, és una llengua amb tots els ets i uts. A més els filòlegs, historiadors, geògrafs, psicòlegs socials, economistes, i gairebé tots els especialistes de les ciències humanes i socials han estudiat la qüestió de la nacionalitat catalana i, per camins diferents, això sí, han arribat a conclusions semblants. A més hi ha una cultura catalana, unes formes de viure...

— *¡No se enrolle! -em talla de nou- que ya me sé yo que me hablará ahora de la Virgen de Montserrat, del 11 de septiembre, de San Jorge, de la Sardana, de la señera, del himno de los "jornaleros"...*

— No! "segadors", "Himne dels Segadors". Sí, probablement li hauria parlat de totes aquestes coses perquè, malgrat que no són proves científiques, són símbols de catalanitat...

— *¡Bah! Folklore regional. Pero, basta ya de monsergas. ¿Usted cree que Cataluña es una nación?*

— És clar que sí. Hi ha les bases territorials, ètniques, econòmiques, històriques, socials, lingüístiques, culturals, ideològiques i simbòliques que així ho demostren.

— *Pero ¿no sabe Ud., no lo leyó en "Flechas y Pelayos", que España es una nación, una única nación -em recalca- además de grande y libre?. ¿No lee Ud. a este gran pensador que es Julián Marías, y que lo ha explicado todo tan bien?*

Quan arribem aquí, ja només em resten dues possibilitats: tirar-me damunt d'ell i bufetejar-lo bo i motejant-lo de dèbil mental (amb perdó dels qui ho són) o bé callar i pensar que picar en ferro fred no serveix per a res. Com que probablement em decantaré per aquesta segona possibilitat -perquè sóc pacífic i covard i no sóc heroi de mena- m'empassaré la ràbia, esmentaré els seus pares quan me'n vagi i poca cosa més...

Malgrat tot, la meva convicció en el sentit que sóc en Joan Prat, que sóc de Can Bossé, de l'Empordà, gironí, català i ciutadà dels Països Catalans en cap moment no haurà trontollat, ans al contrari: la meva consciència d'aquestes realitats s'haurà enfortit. Vull dir amb això que no penso (encara que en alguns moments hagi pogut semblar-ho) que la consciència o identificació amb determinats marcs socials sigui una cosa amb la qual hom neixi, sinó que, ben contràriament, penso que es forma en un llarg procés que només pot ésser entès si s'estudia en l'escenari social que el fa possible.

IV.

En aquest darrer apartat miraré de posar un xic d'ordre i, si puc, algunes bases metodològiques per a l'anàlisi d'aquest *continuum* de marcs d'integració que van des de la família nuclear a la nació. L'aproximació serà dialèctica, car considero que, si bé l'objectiu bàsic de les diferents institucions socials i marcs d'integració és precisament la d'adaptar, equilibrar i regular la inclusió de determinats individus a un nivell institucional ja donat, aquesta inclusió no és mai desproveïda de conflictes. El conflicte pot ser, alhora, intern i extern, o sia, esclatar entre els membres que componen un mateix marc de referència, o bé dirigir-se contra altres grups semblants. El conflicte, des d'una altra perspectiva, pot ésser horitzontal o vertical, segons que els membres o grups conflictius acompleixin el mateix paper o bé un paper diferent dins la dinàmica social. Penso, i així intentaré demostrar-ho, que les bases del conflicte s'ori-

ginen, en molts casos almenys, entorn de pols oposats com, per exemple: jo/els altres; nosaltres/ells; nosaltres/els altres, i, per tant, s'imbriquen dins una dialèctica binària, centrada en la integració/separació; la identitat/foraneïtat; interioritat/exterioritat; inclusió/exclusió. Ara bé, tota mena d'organització humana, des de la més senzilla fins a la més complexa, necessita, per a poder sobreviure i reproduir-se els seus membres, mantenir, per una banda, l'equilibri interior del grup i fomentar, per l'altra, els contactes i aliances amb l'exterior de la mateixa organització. Per tant, el sistema d'oposicions assenyalat abans, ha d'ésser transcendit, d'una manera o una altra, per a afavorir i/o possibilitar la reproducció del sistema. Es en aquest sentit que adquireixen una plena funcionalitat social els sistemes rituals i la simbologia cerimonial, que, en molts casos, actuen com a mecanismes de transformació, superació o bé assimilació del conflicte, sigui aquest interior o exterior. El ritual i el símbol, per tant, poden representar un paper d'emulsiu i llimador de diferències per afavorir la solidaritat interna del grup i complementàriament canalitzar les relacions possiblement difícils o traumàtiques dels membres del grup amb els membres d'altres grups semblants o diferents.³¹

Vegem-ho ara amb uns exemples concrets. L'individu neix en el si d'una família nuclear o estesa, grup relativament estable, i al qual lliga per sempre (li agradi o no) la seva història biogràfica.³² De la cèl·lula familiar, en rebrà bàsicament protecció, alimentació i educació. Aquests tres elements són necessaris, sobretot els dos primers, perquè el nadó no mori al cap de poques hores d'haver nascut. El pròces normal, almenys en la nostra societat, en el qual es realitzen les tres funcions esmentades, té lloc en uns límits espacials concrets (casa, pis, apartament, etc.) i en el transcurs d'un període de temps més o menys llarg (la socialització familiar). L'aprenentatge de la llengua i, per tant, la retransmissió d'una part important de la cos-

(31) Part important del que he dit, ha estat exemplificat per Carmelo Lisón en diferents treballs i articles. Vegeu-se'n l'últim llibre publicat i que porta per títol "Invitación a la antropología cultural de España" (1977).

(32) El qual no vol dir evidentment, que hom no s'hi pugui rebel·lar.

movisió cultural, la mamarà directament dels membres de la seva família, dels quals aprendrà, també, costums, normes, pautes, drets i obligacions. La cèl·lula familiar funciona, per tant, com a un vehicle de transmissió cultural de primer ordre. Serà amb la contínua convivència i interacció al llarg del temps, que l'infant adquirirà consciència de pertànyer al seu grup familiar d'orientació, amb el qual s'identificarà, en major o menor grau, per la resta dels seus dies.

Ara bé, aquest procés no es realitza mai sense friccions, ansietats, frustracions i conflictes. Una simple ullada a la literatura psicoanalítica sobre el tema és la millor confirmació dels aspectes conflictius, disgregadors i negatius, inherents a la integració familiar i, per tant, no hi insistiré. El que sí m'interessa de fer ressaltar és l'intent de superar aquest perill de disgregació de la comunitat familiar. Penso que cal distingir dos tipus de elements diferenciats però complementaris per a assolir l'objectiu de la continuïtat familiar. En primer lloc, les que podríem anomenar bases estructurals, com són, per exemple, les regles de filiació, descendència, herència i residència (afegiria l'autoritat) que vénen donades de forma objectiva i concreta en cada societat. Aquestes constants poden ésser considerades les pilastres estructurals que converteixen un simple agregat informal d'individus en un tot estructurat i regulat per normes objectives, i que, ensems, asseguruen un funcionament del grup relativament independent de la voluntat individual dels diferents membres que l'integren. En segon lloc, observem l'existència dels mecanismes rituals i simbòlics per a estrènyer i enfortir la solidaritat dels membres del grup. Una part important de l'aparell ritual abasta la vida de l'individu (els famosos ritus de passatge de Van Gennep) marcant-ne les fases i fixant llurs drets i obligacions. Les cerimònies-bateig, primera comunió, esposalles, noces i funerals- tenen un marcat sentit casolà i, per extensió, comunitari, i en elles, mitjançant la comensalitat, l'intercanvi de regals i favors, es posa de relleu la solidaritat i integració del

grup domèstic que actua com a veritable "comunitats".³³ Semblantment, al cap de l'any, hi ha tot un seguit de festes i cerimònies: Nadal, el Ram, Setmana Santa, etc. que, sobretot als pobles i juntament amb d'altres (matança del porc, festa major, onomàstiques i aniversaris) tenen aquest caire familiar, de germanor i de reforç dels límits simbòlics de la comunitat familiar.

Sintetitzant: Tant les normes que anomenava objectives com els aspectes rituals, simbòlics i místics, tenen en comú l'interès per a assegurar, enfortir, estrènyer i perpetuar el mateix grup familiar bo i diferenciant-lo dels altres.

Precisament l'últim punt ens permet de transcendir els límits estrictament familiars per a entrar en els del parentiu o de la comunitat local, límits en els quals, i en la pràctica almenys, ja hem entrat. Quan parlava de les cerimònies casolanes, per exemple, dels ritus de pas i de les festes familiars, és obvi que cap d'aquestes no tenia un sentit estricte i rigorosament familiar. Entre els convidats a assistir-hi, hi trobem parents, pròxims o llunyans, veïns, amics i coneguts, o sia, tots aquells que formen la base d'aliances i que constitueixen l'entrellat o xarxa de relacions extra-familiars del grup de referència i que, en molts casos, viuen físicament prop d'aquest mateix grup. La ritualització d'aquesta aliança entre grups domèstics, grups de famílies o faccions, pot expressar-se mitjançant la comensalitat, la reciprocitat, la cessió de força de treball gratuïta, l'ajust generós i sistemàtic, l'assistència a festes comunitàries, l'acompliment dels deures del veïnatge, elements tots que, ja sigui per separat o bé conjuntament, tradueixen l'ideal de transcendir i superar els marcs o límits simbòlics del grup domèstic estricte.

Si donem un pas endavant, observem com el sentiment etnocèntric local es manifesta, o pot manifestar-se, de diferents maneres.

Vegem ara una contalla que trobem arreu de Catalunya i que ens orientarà el, diríem, discurs teòric que intentem desenvolupar.

(33) Empró el mot "Comunitats" tal com ho ha fet Víctor Turner en el seu llibre "The ritual process".

par. Hom explica (34) que, en un determinat poble, un pastor de vaques (ovelles o el que sigui) estava endormiscat i una gran resplendor dirigida a un lloc concret el va despertar. Espaordit i pensant que podia ésser un miracle del cel, s'acostà de pressa al lloc on observà que es dirigia el raig miraculós. No veié res d'especial i el fenomen desaparegué durant uns quants dies, però es tornà arepetir. El lloc era, a més, sistemàticament ocupat pel bestiar (o alguna vaca en concret en altres variants) que adoptava posicions gairebé pietoses (agenollant-se, mirant amb ulls esmaperduts, etc.). El pastor fa saber al capellà del poble i a d'altres notables l'estrany fenomen i aquests, intuïnt un fenomen sobrenatural, decideixen cavar on indicava l'estrany resplendor. Troben, és clar, les restes o tomba d'algun sant i el bisbe, assabentat del fet, decideix de portar les relíquies, amb tota solemnitat, a la catedral perquè puguin ésser venerades per tots els pobles del bisbat. Això no obstant, les mules (rucs, bous, etc.) encarregades del transport, quan arriben als termes municipals, es neguen a continuar malgrat l'esforç dels homes que les menen. Tot intent de fer-les avançar és en va, i amb això es demostra la voluntat divina (o dels sants) de quedar-se dintre els límits territorials on han estat trobats. Quan hom decideix de portar les despulles santes a l'església parroquial, les mules, més lleugeres que mai, aconsegueixen la voluntat divina, sense cap mena de direcció humana.

Evidentment, la llegenda pietosa que acaba d'esmentar és un tipus de narració amb una clara funcionalitat local, car ajuda a delimitar simbòlicament l'especificitat de l'espai propi de la comunitat. Aquesta delimitació estarà reforçada, a més, per altres pràctiques, com per exemple, el sal-pas, en el qual el sacerdot beneeix les cases i els camps del terme municipal, però no les dels altres pobles; o bé la manifestació etnocèntrica que tendeix, mitjançant dites i aforismes, a bescantar la gent que viu als pobles del costat caracteritzant-los de forma ridícula o grollera. En tots els casos, el que se cerca és

el reforçament del "nosaltres" local i posar de relleu els llaços comunitaris que lliguen els membres del poble, enfront de les organitzacions alienes. La rivalitat -traduïda també en baralles, odis, narracions de bruxeria protagonitzades pels individus dels pobles veïns, la tendència a l'endogàmia local, la competència durant les festes majors- ajuda a reafirmar el sentiment d'identitat, inclusió i solidaritat interna enfront de l'exterior.

Amb això no vull dir, ni de molt, que les relacions entre grups domèstics o membres de la mateixa comunitat siguin desproveïdes de conflictes. Són ben coneguts a Catalunya pobles on la meitat de la gent no parla i està renyida amb l'altra meitat, o bé pobles amb dos cinemes, dos bars i dos locals de ball amb una clientela fixa i antagonica. La rivalitat entre faccions pot manifestar-se també mitjançant oposicions de classe, sexe, edat, ideologia, i un llarg etcètera. Aquestes diferències, que fàcilment poden generar odis, friccions, antagonisme, desconfiança o rivalitat, són també ritualitzades mitjançant signes o símbols externs. La col·locació diferent d'homes i dones, de vells i joves, de notables i classes populars als locals o actes públics -església, casinos, o bars, processons i actes protocolaris, respectivament- són, evidentment, un mitjà de classificació social que es realitza per mitjà del signe i el símbol, els quals adquireixen llur valor en els escenaris socials en què funcionen. El mateix o una cosa semblant podríem dir quan són famílies emparentades o veïnes les que estan renyides. La negació de la salutació, l'evitar-se en públic i en privat, la fredor en el tracte quan aquest és indispensable, l'expressió dels odis dinàstics en molts casos originats per un repartiment d'herència, són, entre altres, les manifestacions socials de la tibantor i el conflicte entre faccions o comunitats.

Permeteu-me, ara, i abans de continuar en aquesta direcció, d'obrir un breu parèntesi. Hom pot preguntar-se: Quina relació té tot això amb la qüestió nacional? La comunitat familiar i la comunitat local de què he parlat fins aquí, són realitats comparables

(34) M'he basat en una tradició que s'explica al meu poble sobre la troballa de les relíquies dels seus patrons: Sant Sixt i Sant Hou.

a la comunitat nacional? Intentaré contestar aquests possibles interrogants prenent com a model la definició de nació de Stalin, definició que, si bé ja quasi ningú no la considera vàlida plenament, sí que, en canvi, modificada en algun detall o traient-li part del dogmatisme que inclou, és considerada pertinent i operativa. La definició, recordem-ho, diu: "La nació és una comunitat estable, històricament formada, d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, posada de relleu aquesta última en la comunitat de cultura". Què passaria, si substituïem la paraula "nació" pel terme "família" o "poble" (entès aquest darrer com a comunitat local)? Diríem això: "La família (o la comunitat local) és una comunitat estable, històricament formada, d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, posada de relleu aquesta última en la comunitat de cultura". Penso que si l'anem desglossant punt per punt, quedarà clara la validesa d'aquest tipus de definició, no per inhabitual menys certa que qualsevol altra, i aplicable, sobretot, a la família catalana troncal tradicional.

Que la família pairal és i ha estat una comunitat estable i històricament formada és una evidència palpable. Només cal fullejar la ingent bibliografia jurídica sobre el tema (35) per a adonar-nos de la importància cabdal que a Catalunya s'ha donat al principi de l'estabilitat i continuïtat històrica familiar. Totes les constants estructurals que fan d'eix del sistema giren, com dèiem unes pàgines abans, entorn de les regles de filiació, descendència, herència i residència; es destaquen per la seva vital importància l'heretament universal, el fideïcomís i els pactes matrimonials; tots aquests són elements que persegueixen una única finalitat: precisament la d'estabilitzar i perpetuar el llinatge pairal i d'impedir-ne, emprant tots els mitjans

a l'abast, la disgregació o esquarterament. Ara bé, aquest familisme que tendeix a perpetuar-se en el temps ha necessitat d'unes bases materials, que no serien altres que l'existència d'un patrimoni de béns familiars i, alhora, un determinat tipus d'organització econòmica domèstica.

Quant al primer aspecte, inclou la casa o cases, els camps, pastures, boscos i guarets, o sia el que normalment s'ha denominat patrimoni pairal. Aquest patrimoni és una realitat espacial objectiva ensems que simbòlica, la jurisdicció sobre la qual la posseeix exclusivament la família que n'és propietària. Els drets de venda, cessió o empenyorament ho confirmen.

Referent al segon aspecte, o sia l'existència d'unes peculiaritats econòmiques, d'un tipus de producció estretament lligada al grup domèstic, penso que tampoc no se'n pot dubtar. El model teòric que Chayanov³⁶ i d'altres³⁷ han considerat pertinent per a explicar l'organització econòmica de part important del camperolat europeu, és perfectament aplicable al cas català. La masia catalana tradicional ha funcionat durant segles com una unitat econòmica de producció i consum, la producció de la qual ha estat destinada preferentment a l'ús, més que no pas al canvi. L'orientació autosubsistent, l'obtenció de força de treball mitjançant el naixement o matrimoni, així com la necessitat d'assegurar el fons calòric, el fons de reemplaçament i el cerimonial, orientat tot a la supervivència del grup domèstic, en serien la millor prova. O sia, la base territorial i econòmica semblen tan escaients a la comunitat familiar com a qualsevol altre marc d'integració. Vegem ara els aspectes lingüístics i psicològics, tal com apareixen a la definició de Stalin.

(35) Vegin-se, entre altres, els següents treballs: "La masia catalana Història, Arquitectura, Sociologia" (Aedos. Barcelona, 1969) de Joaquín de Camps i Arboix, o bé del mateix autor, "Història de l'Agricultura catalana" (Taber. Barcelona, 1969). També J. Faus i Condomines ("Els capítols matrimonials a la Comarca de Guissona" Revista Jurídica de Catalunya, 1907) o F. Maspons i Anglèsell ("La llei de la família catalana" Barcino. Barcelona, 1935; "El règim sucesori català". Barcino, Barcelona, 1938) han parlat extensament del tema.

(36) Chayanov: *La organización de la unidad economica campesina*. Nueva Visión. Buenos Aires, 1974.

(37) Vegin-se els diferents autors de la revista "Peasant studies".

La llengua catalana, com és ben sabut, ha estat prohibida oficialment i àdhuc perseguida manta vegada. Hom ha dit -i penso que això seria perfectament comprovable- que si la llengua no ha desaparegut, ans al contrari sempre ha estat viva, es deu a la seva utilització quotidiana, casolana i familiar. Quan se n'ha prohibit la utilització oficial, amb tot el que això implica, la nostra parla s'ha arraulit al si de la "clandestinitat" familiar, i allí ha jugat un paper que els poetes en dirien "l'espurna o caliu permanent de la catalanitat". La llengua, des d'una altra perspectiva, ha estat un dels elements bàsics per a proporcionar el que podríem dir-ne "filosofia o psicologia casolana". Abans parlava de l'existència d'uns trets objectius, o relativament objectius, per a definir la comunitat familiar. Ara bé, ultra aquests, és evident que, en el si d'un grup familiar, hi ha un conjunt d'experiències, estimacions, vivències, records, identitats comunes que fan que la família sigui quelcom més que una unitat de producció-consum, (o de consum en el cas de la família urbana).

Penso que aquest quelcom més, i sense entrar ara en detalls que ens portarien molt lluny, és, precisament, el que podem anomenar "comunitat psicològica familiar".

Resumint: si en el si del grup familiar, l'individu se socialitza, aprèn de parlar i de comunicar-se, interioritza unes normes, pautes i patrons de comportament i pensament i, en definitiva, aprèn de viure d'acord amb una escala de valors específics, no sembla que sigui exagerat parlar del grup familiar com d'una comunitat cultural ben definida i estructurada.

Aquests diferents elements que acabo de ressenyar, història, territori, economia i psicologia, referits a la comunitat familiar i emprats per Stalin per definir el que és una nació, també poden servir per a acostar-nos als altres marcs d'integració, com serien la comunitat local (poble) i la comarca. Per no repetir arguments ja dits, em centraré només en aquesta darrera.

En un article de Caro Baroja (1968), on intenta caracteritzar i delimitar el significat dels termes "regió" i "comarca", aquest autor considera que per a poder parlar de

"comarca" cal que es donin els elements següents:

- a) La comarca es troba (...) dins d'una regió més àmplia, regió definida per un sistema orogràfic i hidrogràfic i un clima de certa homogeneïtat. (...)
- b) La comarca es troba limitada per alguns accidents del terreny, turons, xarxes fluvials, estepes, etc., que, per a les masses rurals de vida sedentària, per als agricultors en general, constitueixen un marc familiar, en el qual es desenvolupa la major part de la seva vida.
- c) La comarca posseeix un nucli industrial i comercial més o menys vigorós i, en altres èpoques, tenia un sistema defensiu de castells i fortaleses (en relació amb els accidents orogràfics i hidrogràfics), que avui ha perdut gairebé tot el significat.
- d) La comarca posseeix certes particularitats lingüístiques i ergològiques: en altres temps també es podien distingir els seus habitants per la indumentària (...).
- e) La comarca compta amb un centre religiós (santuari, ermita, església,) amb fama en tot el radi (comarcal).

Observi's que les característiques esmentades són exactament les que ja coneixem i, per tant, no m'hi aturaré. M'interessa, això no obstant, tractar de l'últim punt -el del centre religiós-, per reprendre el fil amb què havia iniciat aquesta quarta part del present article i tornar als tipus d'argumentacions que allà donava.

Qualsevol persona que hagi recorregut mínimament la nostra geografia comarcana s'haurà adonat de la gran quantitat d'ermites i santuaris edificats en turons i llocs vistsents. Ultra els aspectes de la religiositat popular lligats als santuaris, aquests aconsegueixen altres funcions. Una de les més importants consisteix a servir de catalitzador, almenys una vegada a l'any, del sentiment comunitari comarcal. Durant els mesos de setembre i

octubre, quan s'han acabat els treballs agrícoles més pesats, els diferents pobles de la comarca van en peregrinatge els dies festius al santuari. Els romiatges -sobretot abans pujaven a peu al santuari per diferents indrets de la muntanya amb els pendons distintius de cada poble. Poc abans d'arribar al santuari pròpiament dit, els pelegrins de cada poble esperaven, bo i resant o cantant, en alguna esplanada, els pelegrins dels altres pobles i, una vegada plegats, tots junts, i en processó, assistien a una missa col·lectiva i solemne. En aquesta es demanava per la prosperitat de les collites de tots els pobles representats, i que la Mare de Déu protegís llurs habitants de tota mena de malvestats o malures. A la sortida de missa, els parents, coneguts i amics dels diferents pobles (i cal dir que gairebé tots es coneixien), feien petar la xerrada, contemplaven el "seu" paisatge (normalment es veia tota la comarca), ballaven sardanes, es convidaven a beure i menjar els uns als altres, cantaven les cançons de la comarca, etc. El dia era una jornada de germanor intensa de la qual sortien tractes econòmics, futurs matrimonis, acords de diferents tipus; servia alhora per a llimar diferències, discussions, o bé canalitzar l'agressivitat latent o l'antagonisme mitjançant activitats lúdiques. El moment culminant de la cohesió, la solidaritat i la germanor s'aconseguia a mitja tarda, quan tothom, ben menjat i begut, i després de cantar i ballar, s'havia d'acomiar. Els petons, abraçades, promeses de visites futures i, en definitiva, l'intent de estrènyer llaços permanents entre els membres dels diferents pobles n'eren la característica comuna i el desig intens de tots. Al cap d'un temps, però, recomençarien les baralles, friccions i discussions entre els membres dels diferents pobles, les quals serien novament compensades i ritualitzades l'any següent de forma comunitària i agermanada en una mena de procés de mai no acabar.

Els mateixos mecanismes, o semblants, podrien servir per a parlar de les trobades col·lectives intercomarcals -fires, aplecs, festes majors de la regió, santuaris intercomarcals i d'altres- que, amb lleus variants, acompleixen les mateixes funcions.

La nació no em sembla una realitat essencialment diferent dels diversos marcs d'integració vistos fins aquí. També, en ella, hi trobem un conjunt de trets bàsics -territori, economia, llengua, etc.- que generen en els individus que els comparteixen una determinada consciència de pertinença. Aquesta consciència, semblantment als nivells d'integració inferiors, esclata en els actes comunitaris i d'agermanament i s'expressa mitjançant els símbols nacionals. Que, en el si de la nació, hi viu el conflicte? Em sembla obvi: lluita de classes, conflicte de sexes, conflicte d'edats, conflicte d'interessos i molts d'altres.

La nació, semblantment a la família, té una determinada gènesi històrica i el seu qual·lament institucional ha comportat una determinada estructura en la qual nia el conflicte. Aquest conflicte s'orienta, a més, a la sistemàtica negació de l'altre. La classe burgesa, per exemple, es considera l'única dipositària dels interessos nacionals i nega al proletariat qualsevol paper en la lluita nacional, confonent el seu "nacionalisme" amb els interessos col·lectius de la nació. El proletariat farà el mateix i acusarà de traïdora la classe que l'oprimeix. Ara bé, aquesta lluita contínua pel poder no és exclusiva del marc nacional. La trobem ja al nivel familiar on els fills es rebel·len contra l'autoritarisme patern; als pobles, on les famílies poderoses intenten imposar llurs directrius a totes les altres i, a nivell comarcal, on passa tres quarts del mateix. I, evidentment, quan els interessos són contraposats hi ha fricció, conflicte i lluita. Així, seguint Lenin, podríem dir que no només en el si de les nacions capitalistes hi ha dues nacions -la proletària i la burgesa- sinó que també en el si de la família hi ha dues famílies -la dels pares i la dels fills-, al si de la comunitat local hi ha dues comunitats locals -la dels poderosos i la dels oprimits-; el principi és vàlid per a tots els marcs d'integració vistos fins aquí.

Canviem ara de registre. Hom haurà observat que el model que he presentat és de tipus arcaïtzant, rural i quasi pre-industrial. He parlat de grups domèstics autosubsistents o gairebé, de romiatges, de matances de porcs, etc., és a dir, d'una sèrie d'aspectes de

la vida tradicional catalana que pertanyen més al passat que no pas al present. Implica això que s'han perdut les formes elementals de la sociabilitat? Doncs no. L'únic que passa és que aquestes formes s'han transformat perquè s'ha transformat el context. Observem com, per exemple, n'han aparegut de noves com poden ésser les comunitats de veïns, les associacions de barri, etc. que, ultra portar a terme les seves reivindicacions socials, també organitzen menjades col·lectives, festivals per a les criatures, festes majors de barri, per crear un clima d'agermanament i consciència col·lectiva semblant, en les seves funcions, a les ja vistes en pàgines anteriors.

Hom haurà observat -ja per acabar- com el tractament fet fins ara dels diferents marcs

d'integració -inclosa la nació com a marc més comprensiu i ampli-s'ha basat en l'intent d'explicitar els mecanismes interns que permeten, d'una manera o altra, el funcionament d'un sistema social concret. Exceptuant escadusseres referències, no m'he parat, però, en l'anàlisi del que passa a nivell micro i macrosocial quan una nació està desproveïda d'aparell d'estat i depèn d'un estat forà i estranger com malauradament és el nostre cas. Les coordenades d'anàlisi antropològica que caldrà tenir en compte seran diferents.

Un article de Joan Frigolé intitulat "Inversión simbólica e identidad étnica: Un intento de análisis del caso catalán" n'ha marcat ja un excel·lent inici.

Bibliografia

- AÏNES: *Nació, estat, territori*. Annals del centre pluridisciplinari d'estudis catalans. Centre universitari. Perpinyà, 1977.
- ALMIRALL, V.: *Lo Catalanisme*. Motius que'l llegendan. Fonaments científics y solucions pràctiques per ... Presentació d'Antoni Jutglar. Altafulla. Barcelona, 1978.
- ARDIACA, P.: (presentador). *PSUC. Una proposta democràtica i socialista per a Catalunya*. Ed. Avenç. Barcelona, 1976.
- ARNAU, R.: *Marxisme català i qüestió nacional catalana, 1930-1936*. 2 vols. París, 1974.
- BARCELÓ, M.: "Una nota sobre la qüestió nacional 'espanyola'" en *Comunistas y/o Nacionalistas*. Cuadernos Anagrama.
- BENET, J.: *Catalunya sota el règim franquista*. Ed. Blume, Barcelona 1978.
- BOURDET, Y.: "Proletariado universal y culturas nacionales" en *Comunistas y/o Nacionalistas*. Ed. Anagrama. Barcelona, 1977.
- CARO BAROJA, J.: "Sobre los conceptos de región y comarca" en *Estudios sobre la vida tradicional española*. Ed. Península. Barcelona. 1968.
- CARPANI, R.: *Nacionalismo revolucionario y nacionalismo burgués*. Ed. Zero. Bilbao, 1976.
- CARRÈRE D'ENCAUSSE, H.: "Comunismo y nacionalismo" en *Comunistas y/o Nacionalistas*. Cuadernos Anagrama. Barcelona, 1977.
- CARRÈRE D'ENCAUSSE, H.: "Unidad proletaria y diversidad nacional. Lenin y la teoría de la autodeterminación" en *Comunistas y/o Nacionalistas*. Ed. Anagrama. Barcelona, 1977.
- FERRER, J.: "Consciència nacional i lluita de classes als Països Catalans" en *Quaderns d'Alliberament n° 1*. Edicions de la Magrana, 1977.
- COLECTIVO.: *Clase obrera y cuestión nacional*. Prólogo de José Vicente Marqués. Ediciones Zero. Bilbao, 1978.
- COLLECTIU.: *Debat sobre els Països Catalans* (a cura de Xavier Romeu Jover). Curial, La Magrana i d'altres. 1977.
- COMORERA, J.: *Socialisme i qüestió nacional*. Undarius. Barcelona, 1977.
- CUCURULL, F.: *Panoràmica del nacionalisme català*. (6 vols.). Edicions Catalans de París. París, 1975.
Consciència nacional i alliberament. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1978.
- EQUIP CONTRACORRENT.: *Fet nacional català i lluita de classes (1931-1977)*. Equip Contracorrent, 1977.
- ESTEVA, C.: *Subcultura, classe cultural y classe social*. A: Homenaje a Román Perpiñá. (1976).
El estado, la etnicidad y el biculturalismo. A: Homenaje a Julio Caro Baroja. 1977.
Immigració i confirmació ètnica a Barcelona. A: Quaderns d'alliberament, 2/3: 47-90. Ed. Anagrama. Barcelona.
Segmentació ètnica, classe social, consciència ètnica i Consciència de classe. A: Museo Nacional de Etnología. 1976.
Comportamiento étnico de los catalanes en México. En premsa.
- FERRATER MORA, J.: *Les formes de vida catalana*. (4ª ed.), Ed. Selecta, Barcelona 1972.
- FERRER, J.: "L'aproximació de Rafael Ribó al fet nacional" en *Quaderns d'Alliberament n° 1*. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1977.
- FICHTE, J.G.: *Discursos a la nación alemana*. Ed. Taurus. Madrid, 1968.
- FIGUERAS, J.Ma.: *Catalunya com a exemple*. Centre d'Estudis d'història contemporània. Barcelona, 1977.
- FRIGOLÉ, J.: *Inversión simbólica e identidad étnica: un intento de análisis del caso catalán*. En premsa.
- HAUPT G. i LOWY M.: *Els marxistes i la qüestió nacional (1848-1914)*. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1978.
- JUTGLAR, A.: *Pi i Margall y el federalismo español*. 2 vols. Ed. Taurus. Madrid, 1975-1976.
Federalisme i política catalana. (En premsa).
- LAFFONT, R.: *Per una teoria de la nació*. Edicions 62. Barcelona, 1969.
- LEVI-STRAUSS, C.: "Las tres fuentes de la reflexión etnológica" en *La antropología como ciencia*. Ed. Anagrama. Barcelona, 1976.
- LISON, C.: *Invitación a la Antropología Cultural de España*. Adara. La Coruña, 1977.
- MARIAS, J.: *Consideración de Cataluña*. (2ª ed.), Ed. Aymà, Barcelona 1974.
- ROSA LUXEMBURG, LENIN, STALIN.: *El marxismo y la cuestión nacional*. (2ª impresión) Ed. Avance. Barcelona, 1977.
- MASPONS i ANGLASELL, F.: *L'home, la nació i l'Estat*. Edicions d'aportació catalana. Barcelona, 1963.
- MATONS, A.: *Psicoanàlisi del català*. Ed. Destino. Barcelona, 1971.
- NIN, A.: *Los movimientos de emancipación nacional*. Ed. Fontamara. Barcelona, 1977.

- PEÑARRUBIA, B.: "*Els comunistes i la qüestió nacional els anys 1931-1932*" en *Quaderns d'Alliberament*. Ed. La Magrana. Barcelona, 1977.
- PI I MARGALL: *Las nacionalidades*. 2 vols. Ed. Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1967.
- PRAT DE LA RIBA.: *La nacionalitat catalana*. La Cataluñia M.C.M.X. Barcelona.
- QUADERNS D'ALLIBERAMENT n° 3.: *Qüestió nacional i lluita de classes*. Ed. la Magrana. Barcelona, 1977.
- RENAN, E.: "*Qu'est-ce qu'une nation?*". Calmann-Lévy, París 1882.
- RIBÓ, R.: *Sobre el fet nacional. Catalunya, Països Catalans, Estat Espanyol*. Ed. Avenç. Barcelona, 1977.
- ROCA, E.: *Qui és català*. Ed. Dopesa. Barcelona, 1978.
- ROSSINYOL, J.: *Le problème national catalan*. Mouton. París. La Haye.
- RUSTOW, D.A.: "Nación" en *Enciclopèdia Internacional de Ciències Socials*.
- SALVI, S.: "*Els Països Catalans en l'Europa de les nacionalitats*" en *Quaderns d'Alliberament*, n° 1. Edicions de la Magrana. 1977.
- SERRAHIMA, M.: *Realitat de Catalunya*. Respuesta a Julià Marias. (2ª ed.), Ed. Aymà, Barcelona 1974.
- SOLÉ-TURA, J.: *Catalanisme y revolución burguesa*. Ed. Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1973.
- STALIN, T.: *La cuestión nacional*. Obras escogidas, tomo III. Escolar Editor. Madrid, 1977.
- TERRAY, E.: *La idea de nación y las transformaciones del capitalismo*. Ed. Anagrama (colectivo). Barcelona, 1977.
- TORRAS I BAGES.: *La tradició catalana*. MCMXXXV. Biblioteca Balmes. Barcelona.
- TRUETA, J.: *L'esperit de Catalunya*. (6ª ed.). Ed. Selecta. Barcelona, 1978.
- VINYAMATA, E.: *Diccionari del nacionalisme*. Capçalera de Manuel de Pedrolo. Ed. de la Magrana. Barcelona, 1978.
- TURNER, V.: *The ritual process*. Rondtledge and Kegan Paul. London, 1969.
- VICENS VIVES, J.: *Notícia de Catalunya*. Edicions Destino. Barcelona, 1975.

